

Posle formiranja novih nacionalnih država plemenski i regionalni partikularizmi su počeli da ponovo dižu glave gotovo svuda, sve jače, a ponekiput tako jako, da je izgledalo da će doći u pitanje i same nove države. Ima tu one opće poznate teškoće priljubljanja, koja se uvek pojavljuje kad se plemensko-socijalni elementi, vekovima odeljeni, naglo nađu vezani među sobom na nov neobični život. Ima tu i tamo razumljivih grešaka i sklonosti ka iskorištavanju, koje su prirodne kraju, koji se smatra metropolom ili maticom. Ali ono što mi se čini da je glavni i opći historijski zakon, koji taj fenomen uslovljava i objašnjava, jest drugo. Nacionalna ideja, iz koje su sve nacio-

u obratnom smeru nego što je išla evolucija hrvatske inteligencije i omladine. Raskrstivši se najpre, u društvu sa Svetozarom Pribićevićem i čitavom srpsko-hrvatskom koalicijom, sa Supilom, produžio je time što se posle šestomesečnog tamnovanja raskrstio i sa Pribićevićem, a krenuo se odlučno i naglo prema pravaško-srbofopskoj orijentaciji, tako naglo i bez javnih objašnjavanja, da čitava javnost pa i sama njegova stranka, jedva je o tome imala nekog pojma. Rat, sa onim velikim razmahom sile i moći, koje je i mnogim drugim činilo više nego verovatnim pobedu centralnih sila, odbio je Dr. Lorkovića definitivno od ideje narodnoga jedinstva srpsko-hrvatskoga. U novembru 1914 Dr. Lorković, koji je bio na čelu da se profesor Masaryk sprema u inostranstvo, uplašio se mnogo da bi taj mogao raditi na stvaranju jedne države jugoslovenske za slučaj da pobjeda ostane na strani Antante. Otišao je u Prag, gde je potražio Dr. Masaryka i u dugim konferencijama s njime pledirao za to da svakako treba da se obrazuje zasebna država Hrvatska bez ikakova oslonca na Srbiju, i da bi za tu državu bilo najuputnije da se odredi neki engleski princ za vladara.

Kad sam u tekstu rekao da se nijedan ozbiljan glas za zasebnu Hrvatsku nije čuo, rekao sam, koliko sam imao pred očima taj korak Lorkovićev, zbog toga što je Lorković, pored svog ranijeg velikog auktoriteta, u ono doba bio taj auktoritet gotovo potpuno izgubio, a osim toga on se na taj korak odlučio sam na svoju ruku bez ikakova sporazuma, šta više u potpunom protivurečju pogleda sa svojim najbližim ondašnjim saradnicima.

Svakako, ako one više ili manje austrijske sugestije Štadlerova, pravaških zastupnika u Beču, Pilarove nisu uzimane ozbiljno ni jednog časa, a sa propašću austrijske sile vojničke zakopane su pod debeo sloj zaboravi, ona krilatica o »engleskom princu« priredila je Jugoslovenskom odboru po koju nepriliku. A tek da se ostvarilo ono što su neki članovi odbora i bez pravog poznavanja prilika bili poduzeli: dobaviti Lorkovića u inostranstvo da bude neki legitimniji predstavnik Hrvata nego što je mogao da bude Dalmatinac Dr. Trumbić? Sreća da je Dr. Trumbić, koji je znao za taj Lorkovićev ispad, to sprečio. Ova epizoda sa g. Lorkovićem nije bila, mislim, ni posle rata u zemlji mnogo poznata, a i piscu je bila nova, pa i donekle u protivurečju sa prikazom o stavu pok. Lorkovića prema Srbiji, kakav je piscu dat od jednoga uglednoga člana Jugoslovenskog odbora, koji je baš i radio na tome da bi Lorković došao u inostranstvo. Prema toj verziji Lorković je odbio da ide u inostranstvo zbog porodičnih razloga, a poručio svakako da odobrava rad na sjedinjenju sa Srbijom, a da je svakako glavni deo rada u rukama g. Pašića. Iznosim i taj prikaz objektivnosti radi, ali podvlačim da ne mogu da ne smatram za tačno, što se pravog raspoloženja pok. Lorkovića tiče, onaj prikaz kakav je vezan za njegovo putovanje u Prag.